

Witalij W. Pankow, Flura D. Chajbulina

Kirgisko-Rosyjski Uniwersytet Słowiański
im. Pierwszego Prezydenta Rosji B.N. Jelcyna w Biszkeku, Kirgistan

DYNAMIKA ZMIAN MENTALNOŚCI MŁODZIEŻY W KIRGISTANIE WE WSPÓŁCZESNYCH REALIACH POLITYCZNYCH

ABSTRACT

The article describes the issues related to the socio-political mentality of young citizens of Kyrgyzstan, factors that drive change, and the role of education in the ongoing processes. Described as an illustration of the state and the process was used empirical material collected during research conducted in Kyrgyz-Russian Slavic University.

Key words:

social marginalization, political activities, the level and monitoring of the socio-political awareness

Spółeczno-polityczne realia Kirgistanu tworzą niezwykle złożoną mozaikę, co sprawia, że kwestia politycznego wychowania młodzieży stanowi ważny problem badawczy. W swoich rozważaniach autorzy zamierzają wykorzystać hipotezę na temat szczególnej roli elitarnych struktur społecznych, a w związku z tym – skupić się na analizie tej części młodego pokolenia, spośród której w przyszłości powinny rekrutować się elity kirgiskiej społeczności.

Do struktur preelitarnych zaliczamy grupy społeczne, które ze względu na swój wiek nie spełniają jednego lub więcej kryteriów elitarności, ale mogą je spełnić w przyszłości. Należy na wstępie zaznaczyć, że oprócz kategorii wąskiej elity, do

której można zaliczyć studentów prestiżowych wyższych uczelni, autorzy dostrzegają także istotną rolę pozostałych przedstawicieli młodego pokolenia w realizacji pewnego scenariusza politycznego, pamiętając jednocześnie, że to właśnie elity pełnią funkcję generatora idei, w związku z czym wyznaczają zarówno kierunek, jak i tempo transformacji społeczno-politycznej. Nie uważamy bynajmniej, by można było ogół młodzieży potraktować jako grupę zdolną do zauważalnej inicjatywy, przede wszystkim z wymienionych poniżej przyczyn, które często są ze sobą związane:

1. Specyfika omawianej grupy wiekowej polega m.in. na braku życiowego doświadczenia powodującego niedopasowanie oczekiwań wobec świata do rzeczywistości społecznej. Naturalny dla młodzieńczego wieku maksymalizm sprzyja wygórowanym ambicjom młodych ludzi, a ich żądania są dodatkowo podsycane przez krótkowzrocznych polityków i pedagogów.
2. Poziom świadomości politycznej przeważającej masy młodych ludzi jest niebywale niski, w związku z czym ich kultura obywatelska i polityczna kształtuje się absolutnie przypadkowo i żywiołowo, często przybierając dewiacyjne formy. Nie należy jednak mylić stopnia żywiołowej aktywności politycznej, nasilającej się w okresach reformatorskich przekształceń zachodzących w kirgiskiej praktyce politycznej i ewolucji struktur państwowych, z fundamentalnym poziomem uświadomienia politycznego, które w naszym odczuciu jest jedynym czynnikiem pozwalającym na racjonalne wyjaśnienie i krytyczne zestawienie konfliktów politycznych w Kirgistanie ze światowymi procesami historycznymi.
3. Bardzo niski poziom zatrudnienia wśród młodych ludzi (nie będziemy w tym miejscu analizować przyczyn tego stanu rzeczy, ale jesteśmy przekonani, że wynika on nie z ogólnych tendencji makroekonomicznych, lecz z rozdźwięku pomiędzy rzeczywistym poziomem wiedzy i kompetencji a statusem społecznym, do którego młodzi aspirują, i pożądanym przez nich poziomem wynagrodzenia), dzięki czemu mają oni niemal nieograniczone możliwości czasowe umożliwiające udział we wszelkich akcjach.
4. Długofalowa polityka wychowawcza w systemie edukacyjnym polega przede wszystkim na wypieraniu rzeczywistego uświadomienia i wiedzy na temat polityki, która potencjalnie mogłaby stanowić podstawę późniejszej aktywności politycznej, przez postawy mające rzekomo historyczne ugruntowanie, opierające się na prymitywnej emocjonalno-poznawczej logice. Postawy te prowadzą na ogół do mechanicznej imitacji modeli zachowań, które należałoby uznać za adekwatne raczej dla społeczeństw przedpaństwowych wchodzących w epokę wojennego komunizmu. Działania te w warunkach

transformacji, pod wpływem emocji konkretnych osób, które z formalnego punktu widzenia wypełniają swoje funkcje w ramach systemu państwa, realizując jego politykę edukacyjną, w rzeczywistości przedstawiają młodzieży swój własny¹, w dodatku na ogół bardzo ekstrawagancki², punkt widzenia, stają się propagandą dość prymitywnego, a czasem także agresywnego na tle etnicznym hurrapatriotyzmu.

5. Najważniejszą spośród wszystkich przyczyn powszechnej wśród młodzieży niezdolności do inicjatywy jest jednak ciągła zmiana orientacji politycznej, zwłaszcza w połączeniu ze wspomnianym już bardzo niskim poziomem uświadomienia politycznego. Ten brak stałości w preferencjach politycznych jest nieustannie podsycany przez media, szczególnie w ostatnich latach, kiedy jak najbardziej zasłużonej krytyce organów ochrony prawnej towarzyszy konstatacja bezkarności praktycznie we wszystkich sferach. Jednocześnie problematyka społeczna jest w mediach prezentowana w mocno spersonifikowanej postaci i przybiera formę „walki o sprawiedliwość”, czego nieuniknionym następstwem jest prawny i polityczny nihilizm, prowadzący młodych ludzi do najbardziej nieoczekiwanych modeli zachowań – od niewyjaśnionej pasywności politycznej do działań jawnie ekstremistycznych.

Wszystkie wymienione przyczyny pozwalają z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć istnienie swoistego układu „twórcy” – „rzemieślnicy”, w ramach którego w kategorii twórców autorzy widzą pomysłodawców generujących pewien paradygmat, a w kategorii rzemieślników – społeczność umiejącą rozpowszechniać i kopiować idee, ale nie potrafiącą ich stworzyć, w związku z czym nie należy ich traktować jako grupy zdolnej do inicjatywy. W kontekście naszych rozważań uwagę należy skupić na „twórcach”, czyli na tej części młodego pokolenia, która w niedługim czasie stanie się kirgiską elitą intelektualną, ekonomiczną i duchową.

Dane z systemów prowadzonego przez nas od 1999 roku monitoringu pokazują jednak, że ewolucja świadomości politycznej dokonuje się masowo wśród młodych ludzi, a także, że nie napawa ona optymizmem. Przede wszystkim sfera zainteresowań młodzieży coraz bardziej oddala się od kwestii politycznych, co stanowi coraz bardziej wyraźny symptom tworzącego się społeczeństwa konsumpcyjnego. Na początku XXI wieku polityka plasowała się na drugim miejscu w hierarchii

¹ Według naszych danych, w 43 szkołach średnich spośród 81, które funkcjonują w Biszkeku, na lekcjach historii realizowane są programy autorskie lub eksperymentalne.

² Aby to stwierdzić, wystarczy dokonać przeglądu wydawanych w ostatnim czasie podręczników i pomocy naukowych dla szkół średnich.

zainteresowań (do 65% respondentów)³, ustępując jedynie nieznacznie zainteresowaniom bez określonej sfery (do 70%), podczas gdy obecnie kwestie polityczne znajdują się dopiero na szóstym miejscu, za takimi dziedzinami, jak: problemy ekonomiczne, rodzina, edukacja, sport, a także (!) hobby. Jeszcze bardziej ponuro przedstawia się rozkład odpowiedzi na pytanie o przyczyny zmian sfer zainteresowań. Wśród najważniejszych pobudek do podjęcia działalności politycznej studenci wymieniają:

- chęć osiągnięcia korzyści materialnych innym sposobem niż własna praca i/lub działalność gospodarcza (adekwatnie do tych poglądów polityka coraz wyraźniej zaczyna być traktowana jako jedna ze sfer realizacji potrzeb konsumpcyjnych – zdaniem do 37% respondentów w latach 2006–2010);
- możliwość przyspieszenia kariery – 43% (w oczywisty sposób częste zmiany koniunktury politycznej regularnie prowadzą do zmian na stanowiskach w sektorze administracji i w ten właśnie sposób są odbierane);
- nawiązanie sieci kontaktów osobistych i układów (które powinny zagwarantować zabezpieczenie socjalne) – do 21%;
- polityka traktowana jako sfera interesów osobistych – do 13% (w 2010 r.);
- inne pobudki – do 9% (w 2007 r.).

Całkiem interesująco przedstawia się statystyka przyczyn zmniejszenia się aktywności politycznej (gwoźli ścisłości należy zaznaczyć, że przytoczone poniżej dane zostały opracowane na podstawie materiału zebranego w latach 2008 i 2010, podczas badań na próbie studentów trzech wydziałów KRSU: humanistycznego, prawa oraz technicznego i nauk o Ziemi).

Apogeum politycznej aktywności przypało na wiosnę 2010 r. Do tego czasu na pytanie o osobisty udział w akcjach lub organizacjach o charakterze politycznym twierdzącej odpowiedzi udzieliło 12% respondentów, natomiast w okresie szczytowym odsetek ten wzrósł do 72%. Jednak na podstawie poniższych pytań okazuje się, że studenci za tego typu aktywność uważają przede wszystkim udział w różnorodnych akcjach protestacyjnych⁴.

Obniżenie poziomu aktywności politycznej, a dokładniej rzecz ujmując – brak zainteresowania czynnym udziałem w polityce, młodzi ludzie wiążą przede wszystkim z:

- planami migracji zarobkowej oraz stałej – 61%;

³ Dane te, podobnie jak i w dalszej części artykułu, pochodzą z badań własnych. Były one prowadzone na siedmiu wydziałach KRSU im. B. Jelcyna, w filii Międzynarodowego Instytutu Słowiańskiego w Biszkeku (BF MSI) im. Dzierżawina oraz epizodycznie w innych uczelniach wyższych Biszkeku. Badaniami objęto studentów II, III i IV roku.

⁴ Przede wszystkim przeciwko przejawom nocnego szabru oraz zawłaszczaniu ziemi.

- niemożnością nadążenia za nieustannie zmieniającą się sytuacją polityczną – 42%;
- niemożnością osiągnięcia celów politycznych, w tym także rozwoju kariery – 37%.

Wskazania najważniejszych przyczyn takiego stanu rzeczy są uzależnione od narodowości badanych:

1. Kirgizi, jako przedstawiciele grupy etnicznej stanowiącej większość mieszkańców kraju (narodowości tytularnej), twierdzili, że osiągnięcie celów politycznych uniemożliwia przynależność do innej grupy rodowej niż elita polityczna;
2. Z kolei przedstawiciele innych grup etnicznych główne przeszkody widzieli w fakcie przynależności do narodowości innej niż dominująca:
 - kojarzeniem polityki jedynie z działaniami radykalnymi – wiosna 2005 i 2010 r. – 17%;
 - korupcją w sferze politycznej i aparacie państwowym – 11%.

Zdaniem autorów na szczególną uwagę zasługuje niepokojące zjawisko „wyuczonych odpowiedzi”. Mamy tu na myśli sytuację, w której odpowiedź na dane pytanie jest z góry założona, np. kiedy oczekuje się od studenta, że wyrazi jakąś patriotyczną opinię lub kiedy pytanie dotyczy sfery uświadomienia politycznego.

Powyższe dane tworzą swoisty obraz rzeczywistości. Stosunkowo dobrze zorientowani w kirgiskiej rzeczywistości politycznej młodzi ludzie w razie konieczności mogą łatwo odtworzyć nie tylko odpowiednie zestawy informacji, ale także dokonać reprodukcji (a raczej imitacji) modeli zachowań świadomych politycznie, co nie zmienia faktu, że sferę wzajemnych oddziaływań społeczno-politycznych postrzegają prawie wyłącznie jako źródło zaspokojenia potrzeb niezwiązanych z polityką, a jeśli nie są w stanie ich osiągnąć, tracą zainteresowanie tą sferą.

W tym kontekście należy wspomnieć o pewnych czynnikach, których pozytywny wydźwięk nie ulega wątpliwości, choć ich funkcjonalny potencjał nie jest w pełni realizowany. Podczas prowadzonych we wspomnianym okresie badań poziomu aktywności politycznej studentów KRSU, w tym również przedstawicieli narodowości innych niż kirgiska, trudno było nie zauważyć pewnych prawidłowości, wskazujących niestety na nasilenie opisanych w poprzednich akapitach tendencji.

1. Plany życiowe prawie zawsze są wiązane z pracą lub migracją na stałe do Rosji. Wydaje się, że konkurencję dla tego kierunku migracji mogą stanowić jedynie państwa spoza byłego ZSRR. Respondenci otwarcie deklarują, że nie widzą możliwości realizacji swoich ambicji życiowych w Kirgistanie.
2. Tendencje wśród młodzieży do uczestnictwa w działalności diaspory są obecnie słabe. Daje się zauważyć brak wspólnych celów, które mogłyby jed-

noczyć te grupy. Zjawiska te dotyczą przede wszystkim Słowian. Przyczyny tego stanu rzeczy w znacznej mierze wynikają ze specyfiki działalności związków i towarzystw o charakterze etnicznym, ponieważ ich programy najwyraźniej nie są w stanie zaspokoić rzeczywistych potrzeb młodych ludzi, którzy chcieliby być aktywni w sferze polityki i gospodarki. Spośród ponad 40 związków i towarzystw funkcjonujących na terytorium Kirgistanu aktywna jest mniej więcej połowa, jednak najczęściej podstawowym przedmiotem ich działalności jest albo wspieranie procesów migracyjnych, albo przedsięwzięcia o charakterze typowo folklorystycznym.

3. Nie zostały spełnione nadzieje młodych ludzi na choćby moralne wsparcie, jakiego znikąd nie otrzymali w okresach politycznej aktywności, a w szczególności wiosną 2005 i 2010 r., kiedy na szeroką skalę dochodziło do starć o charakterze etnicznym (lub powszechnie odbieranych w tej kategorii).

Niektóre zjawiska społeczne stały się bardziej zauważalne w związku z poprawą warunków życia w Federacji Rosyjskiej, zwłaszcza w aspekcie socjalnym i ekonomicznym przy jednoczesnym pogorszeniu się sytuacji w analogicznych sferach w Kirgistanie.

Zanik politycznej aktywności młodzieży wiąże się z bardzo poważnymi zagrożeniami już w najbliższej przyszłości. W wypadku wielu tendencji nie wystarczy jedynie odpowiednia refleksja. Jednym z najmniejbezpiecznych trendów jest fakt, że na poziomie państwowym zostały stworzone warunki dla etnicznego ujednolicenia środowisk kadr w organach władzy i resortach siłowych (MWD⁵). Dochodzi do poważnych naruszeń oficjalnie deklarowanego równouprawnienia pod względem etnicznym. Przypadki dojścia do stanowisk przedstawicieli narodowości innych niż dominująca należy postrzegać jako egzotykę. Ukształtowały się już całe struktury i mechanizmy selektywne, których celem jest monopolizacja możliwości awansu przez przedstawicieli jednej tylko nacji. Mamy wyraźnie do czynienia z działaniami o charakterze nacjonalistycznym (a być może nawet faszystowskim) – wystarczy choćby wspomnieć o inicjatywie ustawodawczej partii Ata-Žurt w sprawie określenia narodowości tytularnej.

Zdaniem autorów szczególnie poważny jest problem marginalizacji środowiska młodzieżowego i społeczeństwa w ogóle. Masowa migracja zewnętrzna sprawia, że kirgiskie miasta tracą swoich najbardziej aktywnych mieszkańców, a ich miejsce w efekcie procesów migracji wewnętrznej zajmują przybysze z prowincji, którzy nie posiadają nawet minimalnych kwalifikacji zawodowych. Ich nieprzystosowanie do funkcjonowania w środowisku miejskim w nieunikniony sposób prowadzi do

⁵ *Ministerstwo wnutriennich dzieł*, tj. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

problemów z adaptacją, dodatkowo komplikowaną w wyniku zetknięcia z ludźmi o zupełnie innej mentalności, którą – nie mając wyrobionego nawyku radzenia sobie z alternatywnymi poglądami – odbierają jako jedynie słuszną i najwyraźniej sobie nie radzą, notabene w wyniku oszustw, z którymi należy walczyć. Nie chcą przyjąć do wiadomości, że ich słaba pozycja społeczno-ekonomiczna wynika wyłącznie z niezdolności do podjęcia konkurencji...

Obecnie zjawisko społecznej marginalizacji w Biszkeku dotyczy ponad 60% jego mieszkańców (według różnych źródeł od 62,3% do 67,7%). Korzystając z podstawowych osiągnięć demokracji, zaczynają oni przedstawiać swoje żądania polityczne...

Jesteśmy poważnie zaniepokojeni, że w związku z obowiązującą (dosłownie) warstwowością etniczną wykształceni młodzi ludzie nie przejawiają chęci aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym. Ich rezygnacja z działalności politycznej przyczyniła się do powstania luki, wypełnianej obecnie przez nasilających swoją aktywność społeczną przedstawicieli grup marginalnych. Efekt jest wyraźny – kraj znajduje się w stanie jawnego kryzysu. Jest już za późno, by bić na alarm. Konieczne są odpowiednie działania. Jeśli chcemy uratować nasz kraj od chaosu wojny domowej, powinniśmy sobie uświadomić, i to nie tylko na poziomie deklaracji, że nowe pokolenia kirgiskich elit powinny rekrutować się spośród młodych ludzi reprezentujących europocentryczny typ kultury oraz edukacji i myślenia bez obciążenia narodowościowego, a nie spośród przedstawicieli archaicznych kultur o charakterze przedpaństwowym, którzy wdzierają się w sferę preelitarną na fali myślenia plemiennego.